

Bodó Márta

KOMIKUS ÖTLETBÖRZE ÉS HIÁNYÉRZET

Csokonai Vitéz Mihály: Az özvegy Karnyóné és a két szeleburdiak

Rendezte Keresztes Attila

*Szereplők: Balla Szabolcs, Biró József, Váta Loránd, Hatházi András,
Bogdán Zsolt, Dimény Áron, Kántor Melinda, Laczkó Vass Róbert, Árus Péter,
Marosán Csaba, Pethő Anikó, Sigmond Rita, Vatány Zsolt*

Bemutató időpontja: 2015. március 6.

„Boldog! Százszor boldog, a ki nem született,
A ki nem ízlelte még meg az életet!
De jaj! A ki egyszer van és kezdett lenni,
Örök halál annak semmiségbe menni.
Ha nem levék vala, e nagy jót nem tudnám,
S a nem esmért halál karjain aludnám,
De az élet bennem mihelyt szikrát vetett,
Fellobbant a hozzá vonzódó szeretet.”

Csokonai nemcsak bolondozni tud, játékos soraiban a tragikum is ott lapang, csengő-bongó rímei a lét mélyebb bugyraiba visznek, mint *A lélek halhatatlansága* e sorai is. Az értő elemző ezt írja róla: „Komikum a látható részletekben, tragikum a háttérben – Csokonai műveltségében és személyes életében. Az életnedv (humor) e két fajtája együtt folyik Csokonai vénájában, és foly körül bennünket, a Karnyóné közönségét.”¹ – A Karnyóné kolozsvári előadását ez a gondolat és kettősség lengi be a rendezői szándék szerint, ahogy azt a darab bemutatóját megelőző sajtótájékoztatón is hangsúlyozták: „Az 1799-ben írt darab gyakorlatilag egy groteszk-abszurd szó-

veg, melyet a mai színház nyelvén egészen jól meg lehet szólaltatni, a nyelvújítás előtti magyar szöveg nehezen érthetőségének ellenére, mondta Keresztes. Az eredeti nyelvezetet megtartja amúgy az előadás, de vendég-szövegek, szójátékok révén kapcsolja ezt a mához. A díszlet, a jelmez és a hangsúlyosan jelen lévő zenei betétek mind ezt a kettősséget, a groteszkben egyesülő XVIII. század végi korhangulatot és kortárs jelleget tükrözik.”²

Az özvegy Karyóné s két szeleburdiak Csokonai harmadik ismert színdarabja, énekes bohózat az osztrák–német énekes játékok mintájára, háromfelvonásos komédia, az első magyar tündérbohózat. Csurgói tanítóskodása idején, 1799-ben írta, iskolai színjátékként diákokkal elő is adatta, s a kutatók szerint hozzá „a zenét maga a szerző szolgáltatta »Ver [...] nótát a firhang alatt professor Csokonay úr« – ahogy a fennmaradt szereplői utasítás utal erre egy másik, ugyancsak Csurgón előadott komédiájában, a *Cultura avagy Pofókban* (1793).”³ Keresztes Attila rendező a műsorfüzetben olvasható interjúban elmondja, tisztában van a darab fogantatásának, eredeti előadásának körülményeivel, műfaji sajátosságaival, amelyeket figyelembe is vesz, beépít az előadásba, ugyanakkor azt is színpadra kívánja hozni, ami mintegy kódoltan van a szövegfelszín alatt, hozzáadva, amit minderre az eltelt idő, a távlat, a más életvitel, -körülmények tapasztalatai halmoznak, amit egy mai színházi csapat gondol és érez. „Visky bemutató jellemzése szerint Keresztes Attila rendezői stílusa sok formával játszik, de nem eklektikusan, hanem ironikusan.”⁴ Az előadás nézőjeként azonban ez nem ennyire egyértelmű. A színpadkép, a jelmezek, a játék indítása jelzi a kettős viszonyulást, egyrészt azt, hogy tiszteletben tartják és megelevenítk az eredeti szándékot, a korabeli előadási stílust, ugyanakkor egyfajta ironikus távolságtartás, rálátás is várható. A mai kiszólások, improvizációk, az épp ott ülőket megszólító mozzanatok, bár váratlanok, vagy pont azért, mert váratlanok, beépülnek az előadás egészébe. Mivel felkészült nézőként tudjuk, hogy eredetileg is énekes komédiának készült, nem lepnek meg a dalra fakadó szereplők, bár mindez nem túl szerves része a darabnak, az előadás alapján ítélve nem tűnik annak. Ám amikor a darab második felében egész hosszan kapkodjuk a fejünket, mert a játék a színpadon, a nézőtér földszinti széksorait elválasztó folyosón, az emeleti díszpáholyban s a földszint és emelet közt, a falon folytatódik, az már kezd sok lenni. E jelenet során Csokonairól lekerül a mente, és alóla villogó diszkóöltözék „pompázik” elő, így áll előttünk, esik túlzásokba, az unalmon túli nótaisméltlésbe a szereplő („beépített kiszólásként” az őt játszó színész neve is elhangzik: Laczkó Vass Róbert, mintegy magát is karikírozza, amihez kétségtelenül

bátorság és önirónia szükségeltetik), de ez már nem tűnik viccesnek, eklektikusnak sem, csupán fárasztónak. Mert igaz: „Az élete végéig diáknak maradó, örök tudnivágyó Csokonai, aki (...) született aktor, vérbeli színjátékos is volt, mindig megtalálta a temperamentumához illő és érdeklődésébe vágó témákat”,⁵ és az is igaz, „...Csokonai született színjátékos, utánzó és rögtönző tehetség, alakváltó »garabonciás« volt,⁶ ám itt a mérték és stílusosság határát súrolja, sőt átlépi a jelenet, s a rímeiben, stílusérzékében elegáns költő lényegi vonása sérül, vásárvá, olcsóvá süllyed a komédiázás. Ami azért is kár, mert a darabban kiváló ötletek és alakítások vannak, remek választás például Karnyónét férfivel (Bíró József) játszani, ahogy különben a már többször idézett Simoncsics Péter-elemzés ezt mintegy a darab sajátosságának tartja, mintha ez nem is annyira nagy rendezői lelemény lenne, hiszen így ír Csokonai alakváltó garabonciás-mivoltáról: ez „továbbá abban is megmutatkozik, hogy férfi létére női alakban mutatja meg magát a Karnyónéban, bújtatja el megsebzett énjét – az önsajnálát legcsekélyebb jele nélkül (ez is színészi erény!)”.⁷

A darab minden méltatója szerinti fő erénye a kiváló egyénítés, a nyelvi elemekbe, szófordulatokba már belefoglalt jellemzés, amit ez esetben a jelmez és alakítás (Hatházi András és Bogdán Zsolt a „két szeleburdiak” szerepében) kiválóan bont ki s jelenít meg. A darab a kor divatos tündérajátékát is példázza, ám a végén az ebben az előadásban bekövetkező deus ex machina, a tündérek megjelenése, a halottak feltámasztása a legkevésbé szervesen illeszkedő rész, talán az eredeti darab gyengesége, de a rendezés se találta meg a kellő helyét, indoklását; a tornacipős, bohócarcú és színes parókájú tündérek nem tudták eléggé idézőjelbe tenni magukat s a jelenetet, lezárni, keretbe foglalni az előadást. Simoncsics sokoldalú és már idézett elemzése kínál egy fogódzót, amit megragadva, továbbgondolva talán lehetett volna valami „csattanóbb csattanót” a darab végére elhelyezni. A tündérek fölléptetéséről mondja: „inkább ironikusan, rejtekezve azt sejteti, ha ki nem mondja is, hogy nem az a tragédia, ha belehalunk a szerelembe, hanem ha túléljük, és szeretetlenül, sikertelenül, reménytelenül kell továbbélnünk, ahogy Csokonai kényszerült élni Debrecenbe való visszatérte után, s amit – a *Karnyóné* tanúsága szerint – ő már csurgói működése idején előre megérezett.”⁸ Így azonban a darab csattanója pusztán az a diákszínjászok szájából (1799-ben) merésznek, jópofának ható elbocsátó mondat, ami ma már csak annyiban hatásos, hogy váratlan, de semmiképp nem meghökkenítő, s lezárásként nem is elég vicces, azaz éppen csak nem csattan. Így a néző hiányérzettel távozik, mert mindössze egyes mozzanatok maradnak az

emlékezetében, sziporkázó ötletek, egy-egy kiszólás eredetisége, jól célzott, jól elhelyezett volta, ám mindez nem áll össze egy egységes egészzé. Az előadás beharangozójában ígéretként lebegtetett groteszk-abszurd minőséget, a komédia felszíne alatt rejlő többletet nem sikerült meggyőzően megmutatni, épp a kettős kicsengés, a csokonaiság nem jön át.

JEGYZETEK

¹ Simoncsics Péter: Teátrista teátrum nélkül, avagy Csokonai „fekete komédiája” (befejező rész). *Helikon*, XX. évf., 2009, 17. (535.) sz. – szept. 10.

² *Két bemutató és miniévad a kolozsvári színháznál márciusban*. <http://multikult.transindex.ro/?hir=9165>

³ Simoncsics Péter: Teátrista teátrum nélkül, avagy Csokonai „fekete komédiája”. *Helikon*, XX. évf., 2009, 16. (534.) sz. – aug. 25.

⁴ *Két bemutató és miniévad a kolozsvári színháznál márciusban*. <http://multikult.transindex.ro/?hir=9165>

⁵ Simoncsics Péter: Teátrista teátrum nélkül, avagy Csokonai „fekete komédiája”. *Helikon*, XX. évf., 2009, 16. (534.) sz. – aug. 25.

⁶ Simoncsics Péter: Teátrista teátrum nélkül, avagy Csokonai „fekete komédiája” (befejező rész). *Helikon*, XX. évf., 2009, 17. (535.) sz. – szept. 10.

⁷ Uo.

⁸ Uo.